

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ALAN VE DAL SEÇİMİNDE KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR KONUSUNDA OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ (ANKARA VE KASTAMONU ÖRNEĞİ)*

İbrahim KISAÇ**
Dilek BAŞERER***
Zeynep BAŞERER****
Murat KAMAN*****

Öz: Araştırmanın amacı, Mesleki ve Teknik Anadolu liselerinde görev yapan okul yöneticilerinin okula devam eden öğrencilerin alan ve dal seçiminde karşılaştığı sorunlara ilişkin görüşlerinin ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin ortaya konulmasıdır. Araştırma Ankara ve Kastamonu illerinde rastgele seçilen Mesleki ve Teknik Anadolu liselerinde görev yapan 51 yönetici (okul müdürü ve müdür yardımcısı) ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında, öğrencilerin alan ve dal seçiminde karşılaştıkları sorunlar konusundaki görüşlerini ve bu sorunlara karşı yöneticilerin çözüm önerilerini belirlemek için iki açık uçlu sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yapılan araştırmada Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde (MTAL) görev yapan okul yöneticilerinin alan ve dal seçiminde karşılaştıkları sorunların eğitim sisteminden, MTAL okullarından, öğretmenlerden ve velilerden kaynaklı olarak sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Alan Seçimi, Dal Seçimi, Okul Yöneticisi.

* Bu çalışma, "mesleki ve teknik anadolu liselerinde görev yapan okul yöneticilerinin alan ve dal seçiminde karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri" başlığında 07-09 Ekim 2015'de Mersin XIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde özet bildirisi olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

*** Araş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum.

**** Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

***** MEB, Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.

OPINIONS OF SCHOOL ADMINISTRATORS ON THE PROBLEMS THAT VOCATIONAL AND TECHNICAL ANATOLIAN HIGH SCHOOL STUDENTS FACE IN CHOOSING FIELD AND BRANCH (THE CASES OF ANKARA AND KASTAMONU)*

İbrahim KISAÇ**
Dilek BAŞERER***
Zeynep BAŞERER****
Murat KAMAN*****

Abstract

The goal of this research is to determine opinions of high school administrators about career choice problems and solutions of Vocational and Technical Anatolian High School students. The research's study group is consist of randomly chosen 51 high school administrators who work in the Vocational and Technical Anatolian High School of Ankara and Kastamonu. Structured interview form which contains two open ended questions about career choice problems and solutions is used to collect data. Results indicated that problems about career choice in Vocational and Technical Anatolian High Schools are based on education system, school type, teachers and parents.

Keywords: Vocational and Technical Anatolian High School, Career Choice, School Administrators.

Giriş

Bir bireyin yaşamının yaklaşık üçte ikisi kişinin seçtiği meslek için gerekli eğitimi alması ve mesleğini icra etmesiyle geçmektedir. Bu nedenle, kişinin yaşamının büyük bir bölümünü doğrudan etkileyen meslek seçiminin baştan doğru yapılması

* This study was presented as a summary paper at Mersin 13th National Congress of Psychological Counseling and Guidance in 07-09 October 2015.

** Assoc. Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Educational Sciences, Social Sciences and Turkish Education Department, Ankara.

*** Research Assistant, Atatürk University, Institute of Educational Sciences, Department of Social Sciences and Turkish Education, Erzurum.

**** Ph.D. Student, Gazi University, Institute of Educational Sciences, Department of Social Sciences and Turkish Education, Ankara.

***** MEB, General Directorate of Vocational Technical Education, Ankara.

çok önemlidir. Bunun için de, meslek seçiminin, mesleki gelişim sürecinin ve meslek seçimini etkileyen faktörlerin bilinmesi gerekir. Meslek seçimi, bir kimsenin kendisine uygun meslekleri çeşitli yönleri ile değerlendirip kendi ihtiyaçlarına ve beklentilerine uygun olan bir alana karar vermesidir (Kuzgun, 2000; Yeşilyaprak, 2009). Hayal kurma, araştırma, billurlaştırma ve belirlenme gibi aşamalardan oluşan meslek seçimi, bireyin o alanda ileride iş bulup bulamayacağını, işinden hoşlanıp hoşlanmayacağını, işinde başarılı olup olmayacağını, ne kadar kazanacağını, yaşamının nasıl, nerelerde ve kimlerle geçireceğini belirlemeyi sağlar (Deniz, 2001; Yeşilyaprak, 2009). Bu nedenle de bireyin seçeceği meslek, onun yaşamı boyunca yapacağı en önemli seçimlerden birini oluşturmaktadır.

Meslek seçimi okul çağına gelmiş olan her bireyde ilk önce ilköğretim sürecinde, daha sonra ise ortaöğretim sürecinde oluşmaya başlar. Ancak ilköğretimde yapılacak olan meslek seçimi ile ilgili tercihler bireyin gerek fiziksel ve zihinsel gerekse duyuşsal ve kişisel özelliklerine bağlı kalarak hatalı olabilir. Çünkü birey bu dönemde kendini çok iyi tanımadığından sürekli karar değiştirme ve her gün yeni bir mesleğe yönelme eğilimine düşmekte, hatta çevresinde gördüğü meslekleri benimseyebilmektedir (Bruce, Demos ve Willard, 1986). Dolayısıyla ilköğretim döneminde doğru meslek tercih etmede yapılacak hataları gidermek için şu hususları dikkate almak gerekir (Deniz, 2001):

1. Çocuğun kendini tanıması ve gelişmesini sağlama,
2. Kendi tecrübelerini ve gözlemlerini çocuğa aktarma,
3. Son kararı çocuğun vermesini sağlama,
4. Psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarından yararlanma,
5. Bireyce meslek seçiminde sadece yapılacak mesleğin kolay para getiren ve rahat bir iş olmasını değil, bunların dışında mesleğin gerektirdiği; nitelikler, çalışma ortamı, iş bulma olanakları gibi etkenlerin üzerinde durulmasını sağlama,
6. Bireyin akademik başarısına bakarak objektif bir değerlendirmenin yapılmasını sağlama,
7. Bireyin çevredeki meslekleri tanımasını sağlayacak araştırmalara teşvik edilmelerini sağlama,
8. Bireyin gelecekte iş bulma konusunda sorun yaşamayacakları alanlara yönelmelerini sağlamadır.

Bu hususlar dikkate alındığı takdirde bireyin ilköğretim düzeyinde de doğru bir mesleği seçip o mesleğe erken dönemde yönelmesi sağlanabilir. İlköğretim düzeyinde meslek seçimi genellikle Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL)'nde okuyacak olan bireyleri daha çok ilgilendirmektedir. Çünkü bu liselerde okuyan öğrenciler tercih edecekleri alan (öğrencilerin okuyacakları bölüme yönlendiren program) ve dal (alt

alan) aracılığı ile bir bakıma ileride yapacakları meslekleri de belirlemiş olmaktadır. İlköğretim döneminde seçtikleri meslek doğrultusunda eğitim veren ve bireylerin geleceklelerini bu doğrultuda yönlendiren MTAL, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu olan bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri, tavır ve meslek alışkanlıkları kazandırarak bireyi zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik ve kişisel yönleriyle dengeli biçimde geliştirmeyi amaç edinmiştir (Şahinkesen, 1992: 691). Bu nedenle de MTAL'deki sorunları iyi bilmek ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri üzerinde durmak gerekmektedir. Bunun için de bu okullarda görev yapan okul yöneticilerine başvurulmalıdır. Çünkü okul yöneticileri okulu en iyi tanıyan kişiler olmakla birlikte, okulla ilgili her türlü bilgiye de sahiptirler.

Son yıllarda MTAL'de karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerine yönelik çalışmaların hız kazandığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar incelendiğinde genel olarak mesleki ve teknik eğitimin sorunları üzerinde odaklanıldığı ancak alan ve dal seçimindeki sorunlara yönelik çok az çalışmanın olduğu saptanmıştır. Örneğin, Doğan (1983) tarafından yapılan bir çalışmada mesleki teknik eğitimin ilkeleri ortaya konulmuş ve bu ilkelerin gelişim süreci Türkiye açısından değerlendirmiştir. Doğan'ın (1983) çalışmasında mesleki teknik eğitimin ilkelerini; yönetim ve karar süreci, bölgesel ihtiyaçlar, öğretmen yetiştirme, eğitim programlarının yapısı olarak ortaya konulmuştur. Mesleki ve teknik eğitiminin planlanmasında ve yürütülmesinde mesleki eğitimcilerle birlikte toplum ve iş yaşamını temsil eden grupların birlikte çalışması, mesleki ve teknik eğitiminin yerel ve bölgesel ihtiyaçları yansıtacak düzeyde olması, bu alanla ilgili olan öğretmenlerin yeterli tecrübeye sahip olması ve atölyede uygulama yapacak becerilere sahip olmaları gerektiğini vurgulamış, mesleki ve teknik eğitim programlarının ise iş yaşamındaki ihtiyaçlar çerçevesinde hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuyla alakalı bir başka çalışmada ise Doğan (1997), mesleki ve teknik eğitim kurumlarının yüksek kaliteli işgücünü yetiştirecek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca çalışmada okulların çevredeki iş yaşamının ihtiyaçlarına göre belirlenmesi, geliştirilen programları yürütebilecek şekilde öğretmenlerin yetiştirilmesi, gerekli araç ve gereçlerin hazır halde olması, okulların mezunları izleyerek işgücü piyasasında ne kadar yer elde ettiklerinin belirlenmesi gerektiği konusuna değinmiştir. Aksoy (1991) ise çalışmada mesleki ve teknik eğitiminin mali yatırım kısmını ele almış, 1976-1985 döneminde yatırım programları içinde yer alan ve 1987 mali yılı sonuna kadar tamamlanan mesleki ve teknik yatırım projelerinden derslik, öğretim binası gibi bina projelerinin gerçekleştirme durumlarını saptamaya çalışmıştır. Diğer yandan mesleki ve teknik eğitim alanında yapılan yatırımlardan istenilen verime ulaşılamadığı sonucuna ulaşmıştır. Demirtaş, Üstüner ve Özer (2007) ise yaptıkları çalışmada okullardaki sorunları öğretmen, öğrenci, okul iklimi, okul binası ve yönetim becerileri kaynaklı sorunlar şeklinde inceleyerek, bu sorunları ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırma sonucunda ise araştırmacılar; okullardaki öğretmen ve öğrenci sayısı arttıkça yaşanan sorunların arttığını, en çok sorun yaşanan okulların genel lise, en az sorun yaşanan okulların ise anaokulları olduğunu

bulmuşlardır. Ayrıca araştırmada okul yöneticilerinin kendilerini bir sorun kaynağı olarak algılamadıklarını, genç olarak nitelendirilebilecek okullarda (yedi-dokuz yıllık) daha çok sorunun yaşandığını, okul çevresinin sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe sorunların azaldığını, düştükçe sorunların çoğaldığını belirlemişlerdir. Uçar ve Özerbaş (2013) ise çalışmalarında mesleki ve teknik eğitimin dünyada ve özellikle Türkiye'deki konumunu araştırmışlardır. Bu doğrultuda mesleki ve teknik eğitimde görevli öğretim elemanlarının mesleki ve teknik eğitimin ülkemizdeki durumu hakkındaki düşünceleri ve mesleki ve teknik eğitimde karşılaştıkları sorunlar üzerine görüşlerini ortaya koymuşlardır. Araştırma sonucunda öğretim programının yeterli ve güncel olmadığı, verilen eğitim için uygun ortamların bulunmadığı, mesleğin gerektirdiği araç ve gereçlerin okullarda yer almadığı ortaya konulmuştur. Memduhoğlu ve Meriç (2014) de yaptıkları çalışmada, mesleki teknik liselerde görev alan okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunları, onların görüşleri doğrultusunda belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda okulların fiziki yapısının yeterli ve planlı olmadığı, öğrenci velilerinin okula ve eğitim öğretim faaliyetlerine karşı ilgisiz oldukları, özlük haklarının yetersizliği nedeniyle öğretmenlerin okulda verimli çalışmadıkları, okulların yeterli bir bütçeye sahip olmadığı, okullardaki bakım ve onarım ihtiyaçlarının zamanında ve yeterince karşılanmadığı, okullarda kültürel ve sosyal etkinliklerin yapılabileceği alanların yetersiz olduğu saptanmıştır.

Genel olarak bireylerin mesleki eğitime yönlendirilmeleri için öncelikle onların sahip oldukları kapasitenin ortaya konulması gerekir. Bunun için de, okullarda öğrencilerin alan seçmelerine yardımcı olacak rehberlik hizmetleri etkili bir şekilde sunulmalıdır. Bu aşamada yöneticilere büyük görevler düşmektedir. Yöneticiler öğrencilerin alan ve dal seçme sürecini etkili bir şekilde yönetmeli ve yaşanan sorunların farkında olmaları gerekmektedir (Fındıkçı, 1996, s.112). Bu nedenle yapılan araştırmanın amacını, mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencilerinin alan ve dal seçiminde karşılaştığı sorunlar konusunda okul yöneticilerinin görüşlerinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda; MTAL'de görev yapan okul yöneticilerinin alan ve dal seçiminde öğrencilerin karşılaştığı sorunlara ilişkin görüşleri ile bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini ortaya koymak alt amaçlar olarak belirlenmiştir.

Yöntem

MTAL'de alan ve dal seçiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerini ortaya çıkarmak için nitel yöntemle yapılan bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Nitel araştırma, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramasından ve insanların olaylara dönük öznel bakış açılarını keşfetmeyi hedeflemesinden (Özdemir, 2010: 326) dolayı araştırmanın yöntemi olarak kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Ankara ve Kastamonu illerinde tesadüfi olarak seçilen MTAL'de görev yapan 51 yöneticiden (okul müdürü ve müdür yardımcısı) oluşmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan yöneticiler, illerdeki farklı sosyo-ekonomik çevrelerdeki okullardan seçilmişlerdir. Ankara ve Kastamonu illeri için araştırmanın çalışma grubuna ilişkin bazı bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Ankara ve Kastamonu İllerindeki Çalışma Grubunun Cinsiyet, Yönetim Görevi ve Okul Sayısına Göre Dağılımları

	Ankara (f)	Kastamonu (f)	Toplam (f)
Cinsiyet			
Kadın	7	4	11
Erkek	24	16	40
Toplam	31	20	51
Yönetim Görevi			
Müdür	6	8	14
Müdür Yardımcısı	25	12	37
Toplam	31	20	51
Okul (MTAL) Sayısı	16	4	20

Tablo 1'de görüldüğü gibi çalışmada Ankara ilinde toplam 31 okul yöneticisi ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan okul yöneticilerinin 7'si kadın, 24'ü erkektir. Katılan okul yöneticilerinin ise 6'sı müdür, 25'i ise müdür yardımcısından oluşmaktadır. Araştırmaya dahil edilen MTAL okullarının 16'sı Ankara ilinden seçilmiştir. Kastamonu ilinde ise toplam 20 okul yöneticisi ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan okul yöneticilerinin 4'ü kadın, 16'sı erkektir. Katılan okul yöneticilerinin ise 8'i müdür, 12'si ise müdür yardımcısından oluşmaktadır. Araştırmaya dahil edilen MTAL okullarının 10'u Kastamonu ilinden seçilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Bunun için de mesleki ve teknik eğitimde alan ve dal seçiminde yaşanan sorunları ele almak ve bu sorunlara karşı yöneticilerin çözüm önerilerini öğrenmek için iki açık uçlu sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme ise, görüşme öncesinde her sorunun dikkatli ve tam olarak kurgulanmasını gerektiren, soruları belli olan, sonda sorular da dahil olmak üzere aynı soruların aynı biçimde ve aynı sırada sorulduğu görüşmelerdir (Patton, 2014). Bu nedenle araştırma çerçevesinde oluşturulan yapılandırılmış görüşme formunda yöneticilere şu sorular sorulmuştur:

MTAL'de alan ve dal seçiminde öğrencilerin karşılaştığı sorunlar nelerdir?

MTAL’de alan ve dal seçiminde öğrencilerin karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?

Görüşmeler yöneticilerin herhangi bir durumdan etkilenmeyeceği sessiz bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce yöneticiler bilgilendirilmiş ve gerçekten sorun olarak gördükleri durumları ve bu sorunlara karşı çözüm önerilerinde bulunmaları istenmiştir. Görüşmeye katılan yöneticilerin kimliğini açığa çıkarmamak için Y1, Y2, Y3... gibi kod isimler kullanılmıştır. Kodlamalarda yöneticilerden veri elde etmek amaçlı her yöneticiyi belirtmesi açısından Y harfi ile başlayan kod isimler araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Ortalama 30 dakikalık bir sürede elle not tutularak görüşme verileri toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel bir analiz yöntemi olan “betimsel analiz” kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanmasını içerir. Burada görüşülen ve gözlenen bireylerin görüşlerini yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılar kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256). Verilerin analizi için yöneticilerin açık uçlu görüşme sorularına verdikleri cevaplar, araştırmacılar tarafından yazılı olarak kaydedilmiştir. Daha sonra MTAL’de alan ve dal seçimine ilişkin sorunların kaç yönetici tarafından tekrarlandığının çetelesi tutulmuş, frekansları hesaplanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Araştırmanın geçerliğini ve güvenirliliğini sağlamak için veriler farklı araştırmacılar tarafından incelenmiş ve araştırma konusu ile ilgili olarak PDR ve eğitim yönetimi tefişi planlaması ve ekonomisi alanında iki akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Burada yapılan tüm süreçler uzmana aktarılmış, toplanan veriler ve ulaşılan sonuçlar incelenerek ortaya çıkan görüşler uzman ile değerlendirilmiştir. Bunlara ek olarak araştırmanın geçerliliğini sağlamak için araştırmada sorulan sorular ile ilgili katılımcı teyidi alınmış, yapılan görüşmelerin sürelerinin belirli zaman aralığında tutarak etkileşim kurulmaya çalışılmış ve bu sayede araştırmanın iç geçerliliği (inandırıcılığı) sağlanmaya çalışılmıştır. Verilerin inandırıcılığını artırmak için de toplanan verilerden elde edilen bulguların tutarlılığı kontrol edilmiştir. Diğer yandan araştırma süreci ve bu süreçte yapılan işlemlerin ayrıntılı bir şekilde anlatılması ile de araştırmanın dış geçerliği (aktarılabilirliği) artırılmaya çalışılmıştır.

Yapılan araştırmanın güvenirliliğini sağlamak için de iç ve dış güvenirlilik kontrolü yapılmıştır. İç güvenirlilik için çalışma grubundan elde edilen ortak cevaplar gruplandırılmış ve bu cevaplar herhangi bir yorum yapılmadan doğrudan alıntılar şeklinde direkt aktarılmıştır. Araştırmanın dış güvenirliliği ise görüşmelerin yapıldığı yer ve ne kadar sürede gerçekleştiğinin belirtilmesi, kavramsal çerçeve ile yapılan analizin açıkça verilmesi ile sağlanmıştır.

Bulgular

MTAL'de görev yapan okul yöneticilerinin öğrencilerin alan ve dal seçiminde karşılaştığı sorunlar; eğitim sisteminden, MTAL okullarının yapısından ve sisteminden, öğretmenlerden ve velilerden kaynaklanan sorunlar ve çözüm önerileri bağlamında ele alınmış ve bu başlıklar altında sunulmuştur.

Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Sorunlara ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerine göre, öğrencilerin alan ve dal seçiminde eğitim sisteminden kaynaklanan temel sorunların frekansları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Temel Sorunların Frekansları

Sorunlar	f
Alan ve dal tanımlarının yeterli düzeyde olmaması	25
Anadolu Teknik/Anadolu Meslek programında alana geçiş tercih ve yerleştirme kılavuzunda yer alan 4.1.2* maddesi	8
Alan seçiminde istihdama yönelik planlama yapılmaması	5
Alan seçimlerinin 10. sınıfta yapılması	5
MTAL'nin sektörün olduğu yerlerde açılmaması	4
Alan ve dallardaki yığılmalar	3
Alan ve dal seçimlerinde ölçütlerin bulunmaması	3
Alan ve dallardaki öğretmen ihtiyacı	2
Öğrenciler sözel, sayısal ve uygulamalı derslerdeki performanslarına göre sınıflandırılmaması	1
Alanlar arası geçişin sağlanmaması	1

*AMP(Anadolu Teknik/Anadolu Meslek Programı) meslek alanlarını seçmek isteyen öğrenciler sadece kendi okullarında bulunan alanları tercih önceliğine göre tercih edeceklerdir.

Tablo 2'de okul yöneticilerinin eğitim sistemi ile ilgili sorunları verilmiştir. Okul yöneticilerin eğitim sistemine ilişkin en çok belirttikleri sorun (f=25) MTAL okullarında alan ve dal tanımlarının yeterli düzeyde olmamasıdır. Bu soruna ilişkin çözüm önerileri ise aşağıda yer almaktadır:

"Tanıtım ve yönlendirme dersi kalktığı için tanıtım sadece alan şefleri ve öğretmenlerinin sınıflara alanlarını anlatmaları suretiyle yapılmaktadır. Oysa her öğrenci en az bir iki hafta o alanda derslere katılmak, uygulamalar yapmak, çalışma şartlarını görmek, ortamı tanımak, sesleri duymak, kokuları koklamak, tozları tenefüs etmek suretiyle o meslek alanı hakkında çok daha iyi bilgi alabilir." (Y16)

◆ İbrahim Kısaç / Dilek Başerer / Zeynep Başerer / Murat Kaman

“Tercih edilebilecek alanlarda faaliyet gösteren firma veya kişilere 8 ve 9.sınıfta öğrenciler tarafından ziyaretlerle gerçekleştirilmeli, mesleğin avantaj veya dezavantajları, zorlukları, yerlilikleri yerinde, iş yapan kişiden öğrenilmelidir.” (Y5)

“Kariyer büroları oluşturulup meslek alanlarının tanıtımı yapılabilir” (Y10)

“Meslek liselerinde mesleki rehberlik büroları açılmalı, alan ve meslek seçimine yönelik okul bazında eğitim ve bilgilendirme toplantı, seminer, broşür, sergi çalışmaları yapılmalıdır.” (Y25)

“Alan ve dalları tanıtmak için branş ve rehber öğretmenler görevlendirilerek hem velilere hem de 8 ve 9. sınıf öğrencilerine bu konu ile ilgili eğitimler verilmelidir. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak mesleki eğilimi tanıma envanterleri, testleri uygulamalı yapılmalı, alan ve dallar tarafsız olarak tanıtılmalıdır.”(Y16)

“Alan tanıtımları ile ilgili sorunlara yönelik alan tanıtımı ile ilgili çalışmalara ilköğretimden başlanması, çocukların yetenek, ilgi ve eğilimlerinin 8. sınıfa kadar takip edilmesi gerekir. Bunun için öğrencilerin 1. sınıftan itibaren eğitim yaşantıları not edilmeli ve bu notlar yılsonunda bir eğitim raporuna dönüştürülmelidir. Bu rapor portfolyo haline getirilerek öğrencinin bir ‘öğrenim öyküsü’ hazırlanmalıdır.”(Y49)

Bu çözüm önerileri dışında MTAL okullarında alan ve dal tanıtımlarının yeterli düzeyde olmaması hususuna ilişkin olarak yakın çözüm önerilerinde bulunan Y15, Y24, Y36, Y42 ve Y50 kodlu yöneticiler bu konuda şu şekilde ortak yargıya varmışlardır: Okullarda alan ve dal seçimi için gerekli programın yapılarak bu konuya ilişkin yeterince süre ayrılması ve öğrencilerin kendilerini ve ihtiyaçlarını tanıyacak programların düzenlenmesi gerekmektedir.

Yöneticilerin belirttiği diğer bir sorun (f=8) ise Anadolu Teknik/Anadolu Meslek Programında (AMP) alana geçiş, tercih ve yerleştirme kılavuzunda yer alan 4.1.2 maddesidir. 4.1.2. Anadolu Meslek Programları Tercih işlemleri maddesinde “AMP meslek alanlarını seçmek isteyen öğrenciler sadece kendi okullarında bulunan alanları tercih önceliğine göre tercih edeceklerdir” (Meb, 2015, s. 9) ifadesi yer almaktadır. Bu nedenle de okul yöneticileri bunun eğitim sisteminden kaynaklı bir sorun olduğunun kanısındadırlar. Öyle ki yöneticiler bu maddenin öğrencilerin alan seçimi yaparken yeteneklerinin köreltilmesine neden olacağını düşünmektedirler. Buna çözüm olarak Y3, Y9, Y21, Y27, Y35, Y38, Y41 ve Y51 kodlu yöneticiler, “diğer okullarda bulunan alanları da seçebilir” ibaresinin yer alması ya da bu maddede değişiklik yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Yöneticilerin belirttiği diğer sorun (f=5) ise alan seçiminde istihdama yönelik planlamaların yapılmamasıdır. Bu soruna yönelik çözüm önerileri ise aşağıda yer almaktadır:

“Alan seçiminde Devlet Planlama Teşkilatı ile istihdama yönelik planlama yapılmalıdır. Yani kaç adet elektrikçi, makinacı, bilgisayarıcı, mobilyacı vb. istihdam edilecekse o sayıda alan ve dal açılmalıdır.” (Y11)

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Alan ve Dal Seçiminde Karşılaştığı... ◆

“İşkur, Sanayi ve Ticaret Odası gibi kuruluşlarla işbirliği yapılarak hangi alanda istihdama ihtiyaç varsa o kadar sayıda alan ve dal açılmalıdır.” (Y8)

Yöneticilerin belirttiği diğer bir sorun (f=5) alan seçimlerinin 10. sınıfta gerçekleştirilmesidir. Bu soruna yönelik çözüm önerileri ise Y2, Y4, Y7, Y31 ve Y47 kodlu yöneticiler tarafından ortak bir ifade ile şu şekilde belirtilmiştir: *“Alan seçimi 10. sınıfta gerçekleştirilmektedir. Fakat alana yerleşmeyen 9. sınıf öğrencilerin Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerine yerleşmesi hem alana yerleşecek öğrenci sayısını azaltmakta hem de derslikleri işgal etmektedir. Bunun için liselere yerleştirme 8. sınıfta yapılmalı ve 9. sınıf öğrencisi alana yerleşmiş olarak eğitim ve öğretim alınmalıdır.”*

MTAL’lerin Yapısından ve Sisteminden Kaynaklanan Sorunlara ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerine göre, MTAL okullarının yapısı ve sistemine ilişkin yaşanan temel sorunlara ve çözüm önerilerine ilişkin bulgulara yer vermek adına öncelikle frekansları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: MTAL’lerin Yapısına ve Sistemine İlişkin Yaşanan Temel Sorunların Frekansları

Sorunlar	f
Öğrenci alımında öğrenci yeteneğinin göz önüne alınmaması	29
Okullarda donanım eksikliği	7
Sadece not ortalamasının göz önüne alınması	6
Okullara düşük başarı puanı ile öğrenci alımı	5
Okullarda her alanın bulunmaması	3

Tablo 3’te okul yöneticilerinin alan seçiminde MTAL okullarının sistemi ve yapısından kaynaklanan sorunlar verilmiştir. Okul yöneticilerinin bu konuda en çok belirttikleri sorun (f=29) bu okullara öğrenci alımında öğrenci yeteneğinin göz önüne alınmamasıdır. Bu sorun ile ilgili görüş ise aşağıda yer almaktadır:

“Biz mesleğe adım atacak kaliteli eleman yetiştiren kurumlarız ve eğer öğrencinin seçtiği alana veya dala karşı herhangi bir yeteneği yoksa zaten MTAL’de okumasın. Çünkü ne kadar seçtiği alan ve dalın özelliklerini taşıyorsa o kadar verimli işler ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle de öğrencilerimizin yeteneklerini göz önünde tutmamız gerekir.” (Y8)

Okul yöneticilerinin okullarla ilgili belirttikleri ikinci sorun (f=7) ise okullardaki donanım ve ekipman eksikliği ile ilgilidir. Bu konuyla ilgili olarak; *“İmkanları kısıtlı olan okullar bulunmaktadır. Okullardaki alan ve dallara yeterli donanım ve ekipmanlar göz önüne alınarak öğrenci yerleştirilmelidir.” (Y13)* çözüm önerisinde bulunulmuştur.

Okulların yapısı ve sistemiyle ilgili belirtilen bir başka sorun (f=6) alan ve dal tercihlerinde öğrencilerin sadece not ortalamasının göz önüne alınması ile ilgilidir. Bu

konuya ilişkin çözüm önerisi olarak Y24 kod isimli yönetici, “Öğrencilerin alan dal seçiminde karşılaşılan en büyük güçlük seçimin sadece not ortalamasına dayalı olmasıdır. Öğrenci seçiminde not ortalamasına ilave ilgi ve yetenekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Hatta bunun yanında mülahakat da yapılarak meslek liselerine sınavla öğrenci alımı yapılabilir.” demiştir.

Yine aynı konu ile bağlantılı olarak belirtilen bir diğer sorun ise (f=5) okullara düşük başarı puanı ile öğrenci alınmasının gerçekleşmesidir. Bu konuda Y5 kod isimli yönetici “Meslek liselerini daha çok okumayı düşünmeyen başarısız öğrenciler tercih etmektedir. Oysa bu durumun aksine başarılı ve performansı yüksek öğrenciler için de meslek liseleri cazip hale getirilmelidir. Örneğin üniversitede kendi alanlarıyla ilgili fakülterlere ek puanlar verilerek bu durum oluşturulabilir.” şeklinde bir çözüm önerisinde bulunmuştur.

Son olarak okullarda her alanın bulunmaması konusu da MTAL okullarına ilişkin yöneticilerin belirttikleri bir diğer sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada özellikle vurguda bulunan Y26 kod isimli yönetici görüşlerini şu şekilde belirterek bu soruna çözüm bulmaya çalışmıştır.

“.....Maalesef okullarımızda belirli alanlar bulunmakta ve öğrencilerimiz sadece bu alanları tercih etme zorunluluğu yaşamaktadır. Oysa öğrencileri mağdur etmemek adına her okulda en azından birkaç sektöre ait alanların olması gerekmektedir.”

Bu görüşün aksi bir görüşü savunan Y10 kodlu yönetici ise; “Her okulda her alanı açmak yerine bazı okullarda bir iki alanı açarak uzmanlaşma sağlanmalıdır. Özellikle büyük illerde yaşayanlar için marka okullar olmalıdır. Çünkü her okulda her alanın olması gençleri boşuna oyalamaktadır” diye görüşünü beyan etmiştir.

Öğretmenlerden Kaynaklanan Sorunlara ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerine göre, alan ve dal seçiminde öğretmenlere ilişkin yaşanan temel sorunların frekansları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğretmenlere İlişkin Yaşanan Temel Sorunların Frekansları

Sorunlar	f
Öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin alan ve dal seçiminde yanlış yönlendirilmeleri	6
Öğretmenlerin ve tüm okul çalışanlarına yönelik eğitsel, mesleki ve akademik anlamda çalışmalarındaki eksiklik	3
Öğretmenlerin donanım ve ekipmanlar hakkındaki bilgi eksikliği	2

Tablo 4’te okul yöneticilerine göre, alan ve dal seçiminde öğretmenler ile ilgili sorunlar verilmiştir. Okul yöneticilerinin öğretmenlere ilişkin en çok belirttikleri sorun (f=6) öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin alan ve dal seçiminde yanlış yönlendirilmeleridir. Bu sorun ile ilgili çözüm önerisi şu şekilde ifade edilmiştir:

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Alan ve Dal Seçiminde Karşılaştığı... ◆

“Kaynaştırma öğrencileri ilgileri ve yeteneklerine uygun olmayan alanlara yerleşmek istemektedir. Bunun için doktor raporu getirilerek kendi yeteneklerine uygun olan alanlara yönlendirilmez. Bu noktada öğretmenlere görev düşmektedir. Çünkü bu öğrenciler ile ilgili bilgiye sahip olan onlardır ve onlara rehber olması gerekenler de onlardır. Ayrıca öğretmenlerin bu öğrenciler ile ilgili olarak onlar mezun olurken alacakları belgeleri ayrı düzenlenmesi gerekir. Bu belgeler ise onlar için özel hazırlanmış sertifika şeklinde olabilir. Eğer böyle yapılırsa bu öğrenciler diğer öğrenciler ile bir tutmadan kendilerine uygun mesleklerde çalıştırılmış olurlar.” (Y18)

Öğretmenlerin ve tüm okul çalışanlarına yönelik eğitsel, mesleki ve akademik anlamda çalışmalarında eksikliğin (f=3) olduğunu belirten Y14, Y21 ve Y36 kod isimli yöneticilerin bu soruna ilişkin benzer çözüm önerileri dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin ve tüm okul çalışanlarına yönelik eğitsel, mesleki ve akademik anlamda çalışmalarında eksikliğini gidermek için *problem çözme*, *öfke kontrolü* gibi konularda uzmanlar tarafından seminerler verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Okul yöneticilerinin öğretmenlere ilişkin belirttikleri diğer sorun ise (f=2) öğretmenlerin donanım ve ekipmanlar hakkındaki bilgi eksikliğidir. Bu eksikliğe ilişkin Y2, Y11, Y41 ve Y50 kod isimli yöneticiler çözüm önerisi olarak öğretmenlerin yeni çıkan makine, teçhizat ve ekipmanlar ile ilgili mesleki bilgi eksikliğinin giderilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konularla ilgili hizmet içi eğitimlerin verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca makine, teçhizat ve donanımların kontrollerinin sıklaştırılması gerektiğini de belirtmişlerdir.

Velilerden Kaynaklanan Sorunlara ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerine göre, alan ve dal seçiminde velilerden kaynaklanan temel sorunların frekansları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Velilerden Kaynaklanan Temel Sorunların Frekansları

Sorunlar	f
Çocukları adına okul ve alan seçmeleri	2
MTAL’ini başarısız öğrencilerin tercih ettiği düşüncesinin olması	2
MTAL hakkında bilinçsiz olması	1
Çocuklarını çevrelerindeki MTAL’ne gönderme isteği	1

Tablo 5’te okul yöneticilerine göre, alan ve dal seçiminde velilerle ilgili sorunlar verilmiştir. Okul yöneticilerin velilere ilişkin en çok belirttikleri sorunlar (f=2) velilerin çocukları adına okul ve alan seçmeleri ve kendi çocuğunun başarısız olduğunu düşündüğü için MTAL’yi başarısız öğrencilerin tercih ettiğini düşünmeleridir. Bu sorunlarla ilgili görüşte bulunan ve çözüm önerisi sunan yöneticilerden Y11 kod isimli yönetici velilerin çocukları adına alan yerine okul seçmelerine ilişkin sorunu ve bu sorunla ilgili çözüm önerisi şu şekildedir:

“Meslek liselerinin kurumsal olarak farklı şekillerde olması velilerin öğrenciler adına alan seçmek yerine “daha iyi” olduğunu düşündüğü okulu tercih ettiği görülmektedir. Bunun için meslek liselerinin özellikleri ve imkanları eşitlenebilirse okul tercih etmek yerine, alan tercihi sağlanmaya çalışılabilir.”

MTAL'e başarısız öğrencilerin tercih ettiği düşüncesi ile ilgili ise çözüm önerisinde bulunan Y23 kod isimli yönetici *“Toplumda Meslek Liselerinde düşük seviyeli eğitim ve öğretim yapıldığı ve MTAL'ye başarısız öğrencilerin tercih ettiği algısı bulunmaktadır. Aynı algı öğrencilerin velilerinde de var. Bu algıyı ortadan kaldırmak için ise Meslek Liselerinin akademik devamı olan Teknik Eğitim Fakültelerinin kapatılıp ve yerine Teknoloji Mühendisliği açılması doğru olacaktır. Ayrıca Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin isimlerinin Fen ve Teknoloji Liseleri olarak değiştirilip müfredatın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir”* diyerek görüşlerini belirtmiştir. Aynı konuda Y4 kod isimli yönetici ise *“8. sınıfı bitiren öğrenciler örgün eğitime yönlendirmelidir. Akademik eğilimi ve yeteneği olmayan öğrenciler ise Mesleki Eğitim Merkezlerine yönlendirilmelidir”* diyerek çözüm önerisini sunmuştur.

Okul yöneticilerin velilere ilişkin belirttikleri diğer sorunlar ise (f=1) velilerin MTAL hakkında bilinçsiz olması ve çocuklarını çevrelerindeki MTAL'ye gönderme isteğidir. Velilerin MTAL hakkında bilinçsiz olması konusunda Y13 kod simli yöneticinin görüşü ve çözüm önerisi *“Veliler MTAL hakkında bilinçli değildir. Bunun için de öğrencinin yeteneğinden ziyade seçilen alan ve dalın meslek alanında getirilerine (ücret, baba mesleği, çalışma imkanı) göre alan seçimi yapılmaktadır. Bu nedenle velilere okul ve okulun bir ürünü olan alan ve dal seçiminde bilinçlendirme uygulamaları yapılmalıdır”* şeklinde olmuştur. Velilerin çocuklarını çevrelerindeki MTAL'ne gönderme isteği ile ilgili olarak ise Y1 kod isimli yönetici ise bu sorun ile ilişkili olarak çözüm önerilerini şu şekilde belirtmiştir: *“Merkezi liselerdeki yoğunlaşmanın önüne geçilmelidir. Öğrencilerin mutlu olacakları yakın okullara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.”*

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yapılan bu araştırmada, MTAL'de görev yapan okul yöneticilerinin okula devam eden öğrencilerin alan ve dal seçiminde karşılaştığı sorunlara ilişkin görüşleri ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. MTAL'de yaşanan sorunlarla ilgili yöneticilerle yapılan görüşmelerde, yöneticilerin birçoğu alan ve dal tanıtımlarının yeterli düzeyde olmadığını, alan seçimine yönelik hazırlanan kılavuzun öğrencilerin seçimlerini okulda bulunan alanlarla sınırlandırıldığını, alan seçiminde istihdama yönelik planlamanın yapılmadığını, alan seçiminin çok geç yapıldığını ve bazı alanlarda fazla yığılmaların olduğunu belirtmişlerdir. Ortaya çıkan bu sonuç genel olarak değerlendirildiğinde Memduhoğlu ve Meriç (2014)'in yaptığı çalışma ile benzemektedir. Ayrıca yapılan araştırmada okullarda donanım ve ekipmanların yetersiz olduğu da tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu sorunun, konuyla alakalı olarak yapılan diğer çalışmalarda da (Aksoy, 1991; Doğan, 1997; Uçar ve Özerbaş, 2013) ele alındığı ve aynı sorunların bu çalışmalarda da olduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte

araştırmada alan seçiminde öğrencilerin yeteneklerinin dikkate alınmadığının, aksine öğrencilerin daha çok not ortalamasına göre alanlara yönlendirildikleri yöneticiler tarafından üzerinde durulmuştur. Öte yandan araştırma için yapılan görüşmelerde yöneticiler, mesleki ve teknik liselere daha çok başarısız öğrencilerin yönlendirildiği ve öğretmenlerin ise bu süreçte kaynaştırma öğrencilerini yanlış tutumda bulduklarını ifade etmiş ve bunu önemli bir sorun olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca yöneticiler; öğretmenlerin donanım ve ekipman konusunda bilgi eksikliklerinin olması, velilerin MTAL hakkında bilinçsiz olmaları nedeniyle çocuklarını sadece evlerine yakın olan MTAL okullarına göndermelerini de başlıca sorun olarak ortaya koymuşlardır. Bu sorunların çözümü için yöneticiler; istihdam planlamasının iyi yapılmasının ve yönetmeliklerin yeniden düzenlenmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunlarla birlikte gerek öğrencilere gerek velilere alan ve dal tanıtımlarının ayrıntılı bir şekilde yapılması ve alan/dal seçiminde öğrencilerin yetenek ve ilgilerinin belirlenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Ülkemizdeki mevcut eğitim sorunlarını çözmek için okullarda karşılaşılan sorunları ortaya koymak ve bu sorunlara ilişkin olarak çözüm önerileri sunmak gerekmektedir. Bu hususta okul yöneticileri, okullarda karşılaşılan sorunları çözmekle yükümlüdürler. Özellikle de MTAL'de görev yapan okul yöneticilerinin rehber öğretmenlerin görüşleri ile birlikte, öğrencilerin alan ve dal seçiminde yaşadıkları sorunları bilmesi ve bu sorunlara ilişkin çözüm geliştirmesi hem verilen eğitim sisteminin başarısını arttırmaya hem de öğrencilerin kendine uygun meslek seçimini gerçekleştirmesini sağlayarak mutlu bireylerin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla da MTAL'nin kalitesini arttırmak ve bu liselerdeki öğrencilerin uygun alan/dal seçiminde doğru tercih yapmasını sağlayabilmek adına ortaya çıkan sorunları ve bu sorunlar ilişkin çözüm önerilerini dikkate almak gerekmektedir. Çünkü kaliteli bir eğitim sürdürülebilmek için ilk olarak var olduğu düşünülen sorunların ortaya konulması gerekir. Ardından bu sorunların nasıl giderilebileceği tartışılmalıdır. Sorunları gidermek için bu çalışmada da olduğu gibi sorun takibi ile ilgili gerekli çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar üst düzeyde kurula ya da bakanlıklara iletilerek önlemler alınması için istemde bulunulabilir. Ya da bununla birlikte var olan sorunları yöneticiler kendileri belirleyerek konu ile ilgili üst makamlarla yazışmalarda bulunabilirler. Böylece var olan herhangi bir sorun, çözüm önerisi üretilerek ortadan kaldırılmış ve yeni uygulamalara da açık hale gelmesi sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- AKSOY, H. H. (1991). 'Mesleki ve teknik eğitim yatırım projelerinin gerçekleşme durumları'. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(2), 821-839.
- BRUCE, G., DEMOS, D. ve WILLARD G. E. (1986). Guidance For Youth. Charles Thomas Publisher. Illinois.

◆ İbrahim Kısaç / Dilek Başerer / Zeynep Başerer / Murat Kaman

- DEMİRTAŞ, H., ÜSTÜNER, M. ve ÖZER, N. (2007). 'Okul yönetiminde karşılaşılan sorunların öğrenci ve okul ile ilgili değişkenler açısından incelenmesi'. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, (51), 421-455.
- DENİZ, S. (2001). 'Bireyin meslek seçimini etkileyen kaynaklar: Yeni teknolojilerden internet'. Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, (6), 1-9.
- DOĞAN, H. (1983). 'Mesleki teknik eğitimin ilkeleri ve gelişmesi'. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 16 (1). 167-181.
- DOĞAN, H. (1997). 'Mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması'. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 30 (1). 1-26.
- FINDIKÇI, İ. (1996). Bilgi toplumunda yöneticilerde kendini geliştirme. İstanbul: Kültür Koleji Eğitim Kurumları Vakfı Yayınları 2.
- KUZGUN, Y. (2000). Meslek danışmanlığı. Ankara: Nobel Yayınları.
- MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (2015). Anadolu teknik/ Anadolu meslek programlarında alana geçiş, tercih ve yerleştirme e-klavuzu. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü.
- MEMDUHOĞLU, H. B. ve MERİÇ, E. (2014). 'Okul müdürlerinin eğitim yönetiminin işlevleri bağlamında yönetim sürecinde karşılaştıkları temel sorunlar'. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 33(7), 653-666.
- ÖZDEMİR, M. (2010). 'Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma'. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1), 323-343.
- PATTON, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (Çev.Ed. M.Bütün ve S.B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- ŞAHİNKESEN, A. (1992). 'Eğitimde ikili sistem (Okul-işyeri işbirliğine dayalı sistem)'. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 25, 687-701.
- UÇAR, C. ve ÖZERBAŞ, M. A. (2013). 'Mesleki ve teknik eğitimin dünyadaki ve Türkiye'deki konumu'. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2 (2). 242-253.
- YEŞİLYAPRAK, B. (2009). Eğitimde rehberlik hizmetleri. Ankara: PegemA Yayınları.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2014). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.